

XODIMLAR BILAN MEHNAT HAQI VA UNGA TENGLASHTIRILGAN TO'LOVLAR BO'YICHA HISOBLASHUVLAR HISOBI

Ismoilov Shapaxat Sodikovich

*Termiz Davlat universiteti buxgalteriya xisobi va audit kafedrası
katta o'qituvchisi*

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10501004>

Abstract: *In this article, information on the calculation of wages and equivalent payments with employees is reflected.*

Key words: *Tariff coefficients, Labor remuneration discharges, wages, labor leave, budget costs.*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada xodimlar bilan mehnat haqi va unga tenglashtirilgan to'lovlar bo'yicha hisoblashuvlar hisobi bo'yicha ma'lumotlar o'z aksini topadi.*

Kalit so'zlar: *Tarif koeffitsiyentlari, Mehnatga haq to'lash razryadlari, okladlar, mehnat ta'tili, budget xarajatlari.*

Budget tashkilotlarida buxgalteriya hisobini tashkil etishda huquqiy nazariy asoslarga tayangan holatda yaratish kerak. Ya'ni budget tashkilotlarida har bir amalga oshirilgan ham moliyaviy, ham yuridik vazifalar o'zining hujjatli fundamentisiz amalga oshirilishi mumkin emas. Xodimlar bilan hisoblashuvlar jarayonida hujjatlar yuzaga kelish jarayonida 2169 – raqamli yo'riqnomaga amal qilish kerak, unga asosan xodimning ish haqi to'lanish turini aniqlab olish lozim.

Mehnatga haq to'lashni ikkita shakllari mavjud: ishbay va vaqtbay. Mehnat haqini hisoblashning ishbay shaklida ish haqi - ishlab chiqarilgan mahsulotning hajmi, sifati, bajarilgan ishlar va ko'rsatilgan xizmatlar hajmiga ko'ra hisoblanadi. Mehnat haqini hisoblashning vaqtbay shaklida mehnat haqi ishlangan ish soatlariga muvofiq, shtatlar jadvalidagi tarif stavkalariga asoslangan holda hisoblanadi.

Tarif setkasi – bu razryadlar va ularga tegishli bo'lgan tarif koeffitsientlari ko'rsatiladigan hujjatlardir. Birinchi razryadning tarif koeffitsenti birga teng bo'lib, razryad ortgan sari tarif koeffitsenti ham ortib boradi.

Tarif stavkasi-ishchining razryadka muvofiq unga ma'lum vaqt birligi (soat, kun) uchun to'lanadigan haq miqdorini aniqlaydi. Odatda tarif stavkasi birinchi razryad uchun belgilanadi, qolgan razryadlar uchun esa birinchi razryad tarif stavkasini qolgan razryadlar tarif koeffitsentiga yo'naltirish yo'li bilan aniqlanadi.

Xodimning mehnat haqini topish uchun razryad bo'yicha tarif koeffitsentini eng kam ish haqi miqdoriga ko'paytirish orqali aniqlanadi.

Mehnatga haq to'lashning yagona tarif setkasi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlanadi. Quyida 2019-yili Vazirlar Mahkamasining 19-sentabrdagi 775-sonli qarori bilan qabul qilingan va 2019-yil 17-sentabrdan kuchga kirgan yagona tarif setkasi keltiriladi.

1-chizma. Mehnatga haq to'lashning yagona tariff setkasi.²

Mehnatga haq to'lash razryadlari	Tarif koeffitsiyentlari	Mehnatga haq to'lash razryadlari	Tarif koeffitsiyentlari
----------------------------------	-------------------------	----------------------------------	-------------------------

² O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 16.09.2019 yildagi 775-sonli "Mehnatga haq to'lash yagona tarif setkasini yanada takomillashtirish to'g'risida"gi qarori.

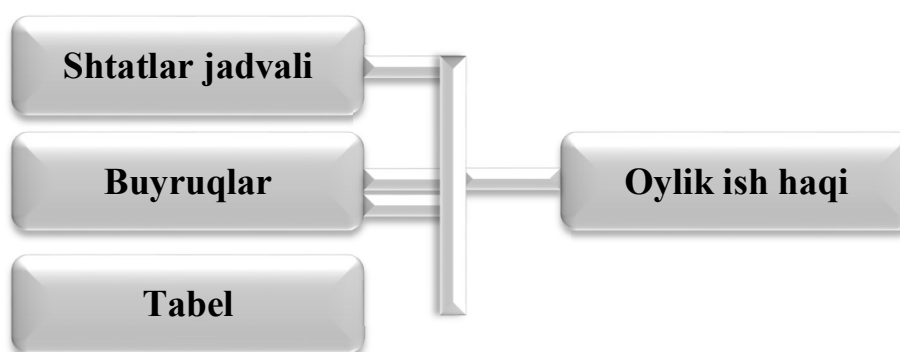
1	1,000	12	2,148
2	1,053	13	2,284
3	1,106	14	2,421
4	1,158	15	2,561
5	1,269	16	2,704
6	1,384	17	2,847
7	1,505	18	2,993
8	1,630	19	3,141
9	1,755	20	3,292
10	1,883	21	3,444
11	2,014	22	3,597

Budjet tashkilotlarida asosan vaqtbay asosida ish haqi to‘lanadi. Bunda har qaysi budjet tashkiloti namunaviy shtatlar jadvaliga asoslanib shtat birliklarini shakllantiradi va belgilangan tartibda razryadlarini qo‘yib oylik ish haqini (okladlarini) hisoblaydi va shtatlar jadvalini shakllantiradi. Hozirda budjet tashkilotlarida shtatlar jadvaliga kiritilgan ba’zi lavozimlar bo‘yicha qonunchilikka asosan belgilangan oylik ish haqlari tayinlanadi. Budjet tashkilotlarida “Budjet tashkilotlari xodimlarini moddiy rag‘batlantirish maxsus jamg‘armasi to‘g‘risida yo‘riqnoma” (O‘z.R AV. tomonidan 1995 yil 20 sentyabrda № 177-son bilan ro‘yxatdan o‘tgan) asosan oylik ish haqiga nisbatan 15 foiz miqdorida xodimlarini moddiy rag‘batlantirish maxsus jamg‘armasi tashkil etiladi va ushbu nizom talablari bo‘yicha mukofot, moddiy rag‘batlantirish ko‘rinishida sarflanadi.

Budjet tashkilotlarida vaqtbay asosida ish haqi hisoblanishida tasdiqlangan ish vaqtini hisobga olish tabeliga asoslanadi. Ish haqi hisoblash uchun shtatlar jadvalida belgilangan oylik ish haqini xaqiqatda ishlagan ish kunlariga bo‘lish yo‘li bilan aniqlanadi. Budjet tashkilotlarida ishlovchi xodimlar ish haqiga qo‘shimcha to‘lovlar (moddiy rag‘batlantirish va boshqalar) xodimlarini moddiy rag‘batlantirish maxsus jamg‘armasi hisobidan yoki qonunchilikda belgilangan tartibda budjetdan tashqari mablag‘lar hisobiga (manbaasi mavjud bo‘lganda) to‘lanadi.

Ish haqi, mukofotlar, turli moddiy yordamlar va boshqa to‘lovlar oyiga bir marta hisoblab yoziladi va hisobda joriy oyning oxirgi kunida aks ettiriladi.

Ish haqini hisoblab yozish uchun quyidagilar asosiy hujjatlar hisoblanadi:

1-rasm. Oylik hisoblab yozish uchun kerak bo‘ladigan hujjatlar.³

Tashkilotning ishga qabul qilganlik, bo‘shatganlik yoki joydan-joyga ko‘chirish haqidagi buyruqlari asosida xodimlar budjet tashkilotida hisobda turishini tasdiqlaganidan

³ O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirining 22.12.2010 yildagi 2169-raqamli “Budjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi to‘g‘risidagi yo‘riqnoman itasdiqlash haqida”gi buyrug‘i

so'ng 421-son shakldagi foydalanilgan ish vaqti hisobi va ish xaqi hisoblash tabeliga ko'ra xodimning tashkilotdagi ishlagan kunlari hisoblanadi va shunga asosan xodimlarni tasdiqlangan shtatlar jadvali va ish xaqi stavkalariga muvofiq xodimning asosiy ish haqi va qo'shimcha ish haqi hisoblab chiqariladi.

Tabellar tashkilot rahbarining buyrug'i bilan tayinlangan shaxslar tomonidan har oyda belgilangan shaklda yuritiladi. Tabellar butun tashkilot bo'yicha yoki tuzilmaviy bo'linmalar (bo'limlar, bo'linmalar, fakultetlar, laboratoriyalar va boshqalar)ga bo'lingan holda yuritiladi. O'ying oxirida tabel bo'yicha ishlangan kunlarning umumiy miqdori, shuningdek, ortiqcha ishlangan soatlar aniqlanadi. To'ldirilgan va tegishli imzolar bilan rasmiylashtirilgan tabel va boshqa hujjatlar belgilangan muddatda ish haqi hisoblab yozish uchun buxgalteriyaga topshiriladi.

O'ying birinchi yarmi uchun xodimlarga avans beriladi. Avans belgilangan tartibda ushlab qolinishi kerak bo'lgan soliq summasini hisobga olmagan holda, qoidaga ko'ra, ish haqining 40 foizi miqdorida belgilanadi. Avans 389-son shakldagi ish xaqi, avans berish uchun to'lov qaydnomasi bo'yicha beriladi. Bu shakl o'z ichiga xodimning olgan summasini, uning ism sharfini hamda ushbu xodim qanday bo'limda ishlashi haqidagi ma'lumotlarni oladi.

Nafaqalar bo'yicha hisoblashish.

Budjet tashkilotlarida xodimlarga nafaqat ishlagan payti uchun ish haqi to'lanadi, balki o'z aybisiz ishlamagan paytlar uchun ham haq to'anishiga to'g'ri keladi. Bu kabi to'lovlar qo'shimcha ish haqqi deb ataladi. Qo'shimcha ish haqi budjet xarajatlarida iqtisodiy tasnifi bo'yicha birinchi guruh xarajatlari sirasiga kiritiladi va mos ravishda soqli hisoblanadi hamda ushlab qolinadi. Ushbu guruh xarajatlarining nomi "Ish haqi va unga tenglashtirilgan to'lovlar"dir.

Mehnat qonunchiligiga asosan budjet tashkilotlari xodimlari har yili mehnat ta'tiliga chiqish huquqiga ega. Bunda mehnat ta'tiliga chiqishi bo'yicha buyruq rasmiylashtirilgandan so'ng buxgalteriya tomonidan o'rnatilgan tartibda mehnat ta'tili uchun ish haqi hisoblanadi. Mehnat ta'tili uchun ish haqi hisoblashda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1997-yil 11-martdagi 133-son qarori bilan tasdiqlangan "O'rtacha oylik ish haqini hisoblab chiqarish tartibi"ga ko'ra o'rtacha oylik ish haqi hisoblab topiladi. Unga ko'ra hisoblanayotgan vaqtdagi shtatlar jadvali bo'yicha belgilangan oylik ish haqiga bir yil davomida oylik ish haqidan tashqari qo'shimcha olgan mukofotlar, boshqa to'lovlarni 1/12 qo'shib chiqqan natija 25.4 koeffitsentga bo'lish yo'li bilan bir kunlik mehnat ta'tili uchun ish haqi topiladi. Bir kunlik mehnat ta'tili uchun ish haqini ta'til kunlariga ko'paytirish yo'li bilan mehnat ta'tili uchun ish haqi topiladi.⁴

Shartli misol: Budjet tashkiloti bosh hisobchisi 2022-yil 2-avgustdan 22 ish kunidan iborat mehnat ta'tiliga chiqdi. Bu xodimning oylik ish haqi miqdori shtatlar jadvali bo'yicha 650 000 so'mga teng bo'lgan. Bir yil davomidagi mukofot ko'inishida olingan ish haqisi 3 600 000 so'mga teng bo'lganligi aniqlandi.

Mehnat ta'tili uchun ish haqi = $650\,000 + 300\,000(3\,600\,000/12)/25.4 * 22 = 909842$. so'm ga teng bo'ladi.

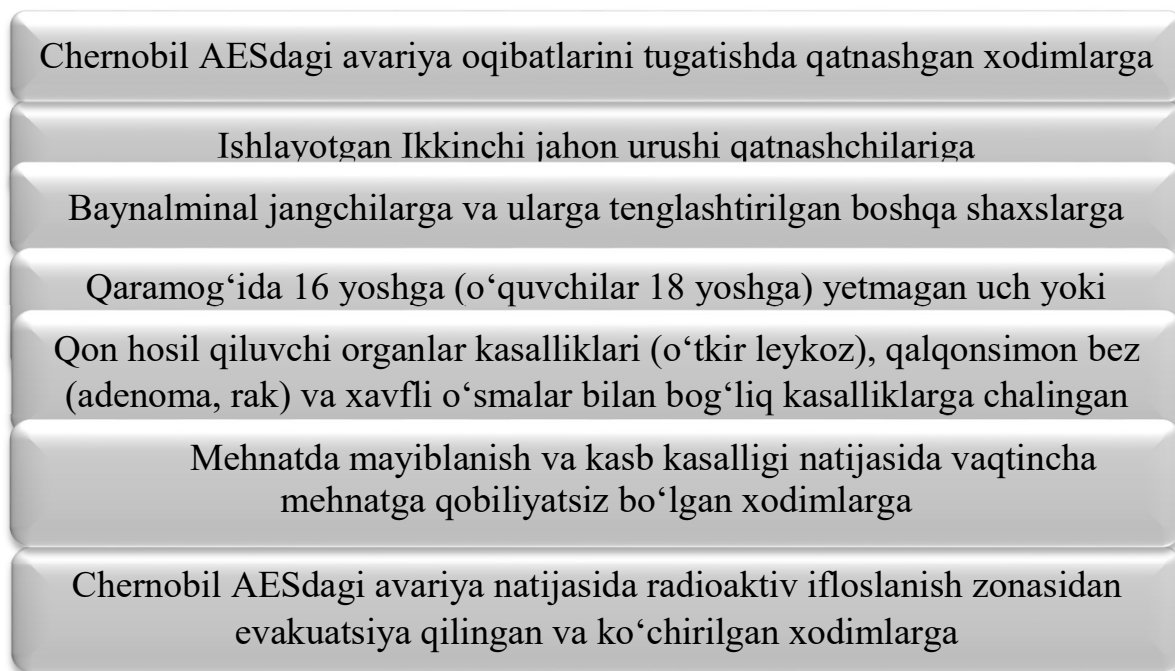
Vaqtincha mehnatga qobilyatsizlik nafaqalarini hisoblash "Davlat ijtimoiy sug'urtasi bo'yicha nafaqalar tayinlash va tartibi to'g'risida Nizom" (O'z.R Adliya Vazirligi tomonidan 2002-yil 8-mayda 1136-son bilan ro'yxatdan o'tgan) talablari asosida amalga oshiriladi. Unga ko'ra kasallik varaqasiga asosan xodimning haqiqatda vaqtincha

⁴ O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 11.03.1997 yildagi 133-sonli "O'zbekiston Respublikasining Mehnat Kodeksini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan normative hujjatlarni tasdiqlash to'g'risida"gi qaroriga 7- ilova

mehnat qobiliyatini yo‘qotgan ish kunlari uchun yuqorida keltirib o‘tilgan tartibda o‘rtacha ish haqi aniqlanib mehnat stajidan kelib chiqib miqdori hisoblanadi.

Nizomga ko‘ra quyidagi tartib va qoidalar berilganligini ko‘rishimiz mumkin:

Vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik nafaqasi ish stajining davomiyligidan qat‘i nazar ish haqining 100 foizi miqdorida quyidagilarga to‘lanadi:

2-rasm. Mehnatga qobiliyatsizlik nafaqasi ish stajining davomiyligidan qat‘i nazar ish haqining 100 foizi miqdorida quyidagilarga to‘lanadigan shaxlar.⁵

Ijtimoiy ahamiyatga ega bo‘lgan, ko‘payib borayotgan, tarqalish xavfi mavjud bo‘lgan kasalliklar (sil kasalligi, onkologiya kasalliklari, yangidan paydo bo‘ladigan xatarli o‘simtalar, jinsiy yo‘l bilan o‘tadigan kasalliklar, SPID, moxov (lepra) kasalligi, ruhiy kasalliklar) bo‘yicha hisobda turgan xodimlarga ular tomonidan davlat ijtimoiy sug‘urta badali to‘lagan davrining (umumiy ish stajining) davomiyligiga bog‘liq ravishda vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik nafaqasi quyidagicha tartibli miqdorda hisoblab beriladi hamda to‘lanadi:

⁵ O‘zbekiston Respublikasi mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirining 08.05.2002 yildagi 1136-raqamli “Davlat ijtimoiy sug‘urtasi bo‘yicha nafaqalar tayinlash va tartibi to‘g‘risida Nizom” buyrug‘i

3-rasm. Aholining maxsus qismiga nafaqa hisoblash tartibi.⁶

Yuqorida nazarda tutilgan xodimlardan tashqari qolgan xodimlarga vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik bo'yicha nafaqa quyidagi miqdorlarda to'lanadi:

a) umumiy ish staji 8 yil va undan ortiq bo'lgan xodimlarga hamda 21 yoshga yetmagan chin (sag'ir) yetimlarga ish haqining 80 foizi miqdorida;

b) umumiy ish staji 8 yilgacha bo'lgan xodimlarga ish haqining 60 foizi miqdorida.

Tashkilotda mehnatga layoqatsizlik nafaqalarini tayinlanishi bo'yicha ijtimoiy sug'urta komissiyasi tarkibi kadrlar bo'limi, kasaba uyushmasi, buxgalteriya bo'limi xodimlaridan iborat tasdiqlanadi. Xar oyda ushbu komissiya tomonidan bir marta yig'ilish o'tkazilib bayonnoma asosida tushgan kasallik varaqalari bo'yicha mehnatga layoqatsizlik nafaqalari va boshqa ijtimoiy sug'urta nafaqalari tayinlanadi.

Shartli misol: Tashkilot bosh hisobchisi 2022-yil iyul oyida 21 ish kundan 8 ish kuni kasalligi tufayli ishga chiqmagan 13 ish kuni haqiqatda ishlagan. Ish staji 19 yilni tashkil etadi. Shu vaqtda oylik ish haqi tasdiqlangan shtatlar jadvaliga muvofiq 650000 so'mni tashkil etgan. Bir yil davomidagi mukofot ko'rinishida olingan ish haqisi 3 600 000 so'mga teng bo'lganligi aniqlandi.

a) Asosiy ish haqi(haqiqatda ishlagan kunlari uchun) = $650000/21*13=402381$ so'm

b) Mehnatga layoqatsizlik nafaqasi = $247619.1 (650000/21*8)+114285.7(3600000/12/21*8) = 36194.8$ so'mni 80 %(mehnat staji 19 yil bo'lgani uchun)=452381 so'mga teng bo'ladi.

Bosh hisobchining 2022-yil iyul oyi uchun asosiy va qo'shimcha ish haqi 691904.8 (402381+452381) so'mni tashkil etgan.

Ishdan bo'shshda yoki ta'tilga ketishda qilingan hisob-kitoblar 425-son shakldagi ta'til berish (ishdan bo'shsh) bo'yicha hisob yozuvi bo'yicha amalga oshiriladi.

Bu hisob-kitoblar bo'yicha hisoblangan summalar joriy oy uchun ochilgan hisob-kitob-to'lov qaydnomalariga kiritiladi. Ishdan bo'shshda yoki mehnat ta'tiliga ketishda qilinadigan bunday hisob-kitoblar, hisob-kitob davri oraliqiga to'g'ri kelib qolgan hollarda, to'lovlar 389-son shakldagi to'lov qaydnomasi yoki kassa chiqim orderlari orqali amalga oshiriladi. Bu hisob-kitoblar orqali hisoblangan va to'langan summalar joriy oy hisob-kitob-to'lov qaydnomalariga kiritiladi.

Hisob-kitob-to'lov qaydnomalari ana shu qaydnomalarni tuzgan va tekshirgan xodimlar tomonidan imzolanadi. Ish haqi to'lash uchun ruxsatnoma tashkilot rahbari va bosh hisobchi tomonidan imzolanadi.

Ish haqi, vaqtincha mehnatga layoqatsizlik nafaqalari, stipendiya, pensiya va mukofotlarni to'lashning belgilangan muddatlari tugashi bilan kassir:

- to'lov qaydnomasida ish haqi, vaqtincha mehnatga layoqatsizlik nafaqalari, stipendiya, pensiya yoki mukofotlar to'lanmagan shaxslar familiyasi to'g'risiga shtamp qo'yishi yoki qo'lda "Deponentlangan" deb belgi qo'yishi;

- deponentlangan summalar reyestrini tuzishi;

- qaydnoma oxirida haqiqatda to'langan summa va ish haqi, vaqtincha mehnatga layoqatsizlik nafaqalari, stipendiya, pensiya yoki mukofotlarni to'lashning olinmagan, deponentlanishi kerak bo'lgan summasi to'g'risida yozib qo'yishi, ushbu summalarni to'lov qaydnomasi bo'yicha umumiy yakun bilan solishtirishi va yozuvni o'z imzosi bilan tasdiqlashi kerak. Agar pulni kassir emas, balki boshqa shaxs bergan bo'lsa, qaydnomaga qo'shimcha ravishda "Pulni qaydnoma bo'yicha berdi (imzo)" deb yozib qo'yiladi. Pulni kassir va tarqatuvchi bitta qaydnoma bo'yicha berishi man etiladi;

⁶ O'zbekiston Respublikasi mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirining 08.05.2002 yildagi 1136-raqamli "Davlat ijtimoiy sug'urtasi bo'yicha nafaqalar tayinlash va tartibi to'g'risida Nizom" buyrug'i

- kassir kassa daftariga haqiqatda to‘langan summani yozishi va qaydnomaga “-son chiqim kassa orderi” shtampini qo‘yishi shart.

Buxgalteriya kassirlar tomonidan to‘lov qaydnomalariga qilingan belgilarni tekshiradi va ular bo‘yicha berilgan hamda deponentlangan summalarni hisoblaydi. Deponentlangan summalar bankka topshiriladi va topshirilgan summalarga bitta umumiy chiqim kassa orderi tuziladi.

Adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining «Byudjet kodeksi 2013 yil 26 dekabr
2. O‘zbekiston Respublikasining “Soliq kodeksi” 2007 yil 25 dekabr)
3. O‘zbekiston Respublikasining “Buxgaltetriya hisobi to‘g‘risida”gi Qonuni. 2016 y. 13 aprel
4. S.U.Mehmonov Byudjet hisobi. O‘quv qo‘llanma. – T.: “Fan va texnologiya”, 2012.